

ARTYKUŁY NAUKOWE: RODZINA WOBEC UZALEŻNIEŃ

Studia nad Rodziną
UKSW
2018 R. XXII nr 4 (49)

Diana MÜLLER-SIEKIERSKA*

EMOCJONALNY CHARAKTER WIĘZI RODZINNYCH – PERSPEKTYWA RODZICÓW DOROSŁYCH DZIECI UZALEŻNIONYCH OD ALKOHOLU

Streszczenie

Pomimo, że w polskiej literaturze naukowej jak i specjalistycznej problem współzależnienia oraz psychologicznego systemu wsparcia członków rodzin osób uzależnionych od alkoholu jest szeroko opisany, to pomijanym aspektem wciąż pozostaje emocjonalne funkcjonowanie rodziny z problemem alkoholowym z perspektywy rodziców dorosłych uzależnionych dzieci. W dostępnym piśmiennictwie naukowym trudno wyodrębnić i wskazać specyficzne problemy będące udziałem jedynie rodziców dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu. Zazwyczaj wnioski z tychże badań dotyczą ogółu krewnych osób uzależnionych. W niniejszym artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytania jakich emocji wynikających z uzależnienia od alkoholu dorosłego dziecka doświadczają ich rodzice, jakie znaczenie nadają tym emocjom, oraz w jaki sposób doświadczane przez rodziców emocje oddziałują na ich więzi z uzależnionymi od alkoholu dziećmi. Pierwszą część artykułu stanowi podbudowa teoretyczna. Omówiono w niej problematykę więzi psychicznej, ze szczególnym uwzględnieniem więzi emocjonalnych w rodzinie z problemem alkoholowym. Druga część artykułu to analiza fragmentu badań prowadzonych w ramach projektu pn. „Rodzina w systemie wsparcia społecznego i pomocy osobom z problemem alkoholowym. Badania biograficzne z udziałem rodziców (dorosłych) dzieci uzależnionych od alkoholu”. Zadanie „Wspieranie badań naukowych w obszarze problemów wynikających z używania alkoholu”. Projekt ten realizowany jest ze środków Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych w ramach Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020. Artykuł kończy konkluzje dotyczące emocji doświadczanych i odczuwanych przez rodziców dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu.

* **Diana Müller-Siekierska** – dr, adiunkt w Pracowni Pedagogiki Specjalnej, Wydział Nauk o Wychowaniu, Uniwersytet Łódzki

Słowa kluczowe: *więzi w rodzinie alkoholowej, emocje w rodzinie alkoholowej, rodzice dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu*

Zarówno w polskiej literaturze naukowej jak i specjalistycznej problematyka współzależnienia oraz psychologicznego systemu wsparcia członków rodzin osób uzależnionych od alkoholu jest szeroko opisana. Psychologiczna, pedagogiczna czy socjologiczna wiedza dotycząca problematyki uzależnień została w minionych latach wzbogacona o szereg badań, których rezultaty sprzyjają jej coraz głębszemu zrozumieniu. Pomimo to problem współzależnienia nadal pozostaje istotnym wyzwaniem. Badacze – przedstawiciele nauk społecznych oraz psychoterapeuci zorientowani są zazwyczaj na funkcjonowanie żon/partnerek życiowych oraz dzieci (również dorosłych) osób uzależnionych. Pomijanym obszarem pozostaje natomiast funkcjonowanie rodziny z problemem alkoholowym przedstawiane z perspektywy rodziców dorosłych uzależnionych dzieci. Katarzyna Okólska i Renata Szczepanik¹ dokonały rzetelnej analizy współczesnego piśmiennictwa naukowego poświęconego zagadnieniom rodziny z uzależnieniem od alkoholu. Autorki podkreślają, że „rodzice alkoholików nie tyle są nieobecni w piśmiennictwie, ile ich specyficzne doświadczenia nie znajdują odrębnego miejsca w dyskursie naukowym”. Natomiast dla opisu miejsca w badaniach naukowych, jakie zajmują problemy rodziców dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu, proponują zastosowanie terminu „zapomniani rodzice”. Warto odnotować, iż zaangażowanie emocjonalne w przypadku relacji rodzic-dorośle uzależnione dziecko, jawi się z zupełnie odmiennej perspektywy niż ma to miejsce w relacjach małżeńskich czy partnerskich. To rodzic jest uczestnikiem i świadkiem swoistej „kariery” alkoholowej swojego dziecka, a przez to sam doświadcza całej gamy negatywnych emocji: od irytacji po złość, od smutku po rozpacz, od obawy po przerażenie. Nie możemy jednak zapominać, że tej negatywnej konstelacji towarzyszą zazwyczaj troska, rodzicielskie ciepło i miłość. Niejednokrotnie matki uzależnionych dzieci podkreślają, że w przeciwieństwie do sytuacji, gdy osobą uzależnioną byłby mąż czy partner, rozstanie z nim nie byłoby dla nich aż tak trudne, natomiast dziecka nie mogą i nie chcą zostawić.

Dotychczasowe badania zorientowane są wokół problematyki wpływu uzależnienia od alkoholu jednego członka na funkcjonowanie całej rodziny. Najczęściej alkoholizm w rodzinie analizowany jest z dwóch perspektyw: dzieci i relacji małżeńskich/partnerskich (badane są doświadczenia rodzinne dzieci i konsekwencje alkoholizmu rodzica (lub rodziców) w postaci ryzyka rozwoju zaburzeń

¹ R. Szczepanik, K. Okólska, *Zapomniani rodzice (dorosłych) dzieci uzależnionych od alkoholu*, „Alkoholizm i narkomania” 2018, nr 31(4), s. 274.

w zachowaniu, w tym uzależnienia w życiu dorosłym², wpływu na rozwój osobowości³, kompetencji społecznych⁴ czy trudności edukacyjnych⁵. Znaczące miejsce zajmuje problematyka dorosłych osób wychowywanych w rodzinach z problemem uzależnień (DDA)⁶ oraz zagadnienia współuzależnienia⁷. Kolejny obszar stanowią

² Zob. T. McKenna, R. Pickens, *Alcoholic children of alcoholics*, "Journal of Studies on Alcohol and Drugs" 1981, Nov: 42 (11); S.R. Dubte, R.F. Anda, V.J. Felitti, V.J. Edwards, J.B. Croft, *Adverse childhood experiences and personal alcohol abuse as an adult*, "Addictive Behaviors" 2002, 27(5); S.A. Brown, V.A. Creamer, B.A. Stetson, *Adolescent alcohol expectancies in relation to personal and parental drinking patterns*, "Journal of Abnormal Psychology" 1987 (96).

³ Zob. A. Berkowitz, H.W. Perkins, *Personality characteristics of children of alcoholics*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology" 1988, (2); M.W. Roosa, I.N. Sandler, M. Gehring, J. Beals, L. Cappo, *The children of alcoholics life-events schedule: A stress scale for children of alcohol abusing parents*, "Journal of Studies on Alcohol" 1988, 49(5).

⁴ A.M. Hussong, R.A. Zucker, M.M. Wong, H.E. Fitzgerald, L.I. Puttler, *Social Competence in Children of Alcoholic Parents over Time*, "Developmental Psychology" 2005, 41(5).

⁵ M.J. Casas-Gil, J.I. Navarro-Guzman, *School characteristics among children of alcoholic parents*, "Psychological Reports" 2002, 90(1).

⁶ R.M. Cork, *The forgotten children: A study of children with alcoholic parents*, PaperJacks, Birmingham 1969; N. El-Guebaly, *The offspring of alcoholics: A critical review*, "American Journal of Psychiatry" 1977, (134); J.P. Burk, K.J. Sher, *The "forgotten children" Revisited: Neglected areas of COA research*, "Clinical Psychology Review" 1988; S.L. Harter, *Psychosocial adjustment of adult children of alcoholics: a review of the recent empirical literature*, "Clinical Psychology Review" 2000, 20(3); A. Pasternak, K. Schier, *Doświadczenie własnej cielesności przez kobiety pochodzące z rodzin z problemem alkoholowym*, „Alkoholizm i Narkomania” 2013, 26(3); K. Tsirigotis, W. Gruszczyński, *Cechy osobowości dorosłych córek i synów alkoholików (DDA) leczonych w PZP*, „Alkoholizm i Narkomania” 2001, 14(3); J. Chodkiewicz, A. Wilska, *Stan zdrowia, wsparcie społeczne i zadowolenie z życia Dorosłych Dzieci Alkoholików (DDA) korzystających z pomocy terapeutycznej*, „Alkoholizm i Narkomania” 2008, tom 21, nr 2; A. Tinnfalt, Ch. Eriksson, E. Brunnberg, *Adolescent Children of Alcoholics on Disclosure, Support, and Assessment of Trustworthy Adults*, "Child and Adolescent Social Work Journal" 2011, (28); S. Nikodemka, *Funkcjonowanie psychospołeczne DDA przed i po terapii*, „Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia” 2002, 6(27); C.L. Osterndorf, R.D. Enright, A.C. Holter, J.S. Klatt, *Treating Adult Children of Alcoholics Through Forgiveness Therapy*, "Alcoholism Treatment Quarterly" 2011, 29(3); K. Gąsior, *Diversifying childhood experiences of Adult Children of Alcoholics*, "Alcoholism and Drug Addiction" 2014, volume 27, issue 4; M. Windle, *Stan badań nad dziećmi alkoholików: aktualne koncepcje i problemy*, w: *Badania nad dziećmi alkoholików. Alkohol a zdrowie*, Raport 26, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2000.

⁷ Zob. J. Mellibruda, H. Szczepańska, *Współuzależnienie i inne problemy psychologiczne żon pacjentów uzależnionych*, Wydawnictwo IPZiT PTP, Warszawa 1989; Z.

relacje między partnerami życiowymi oraz wpływ alkoholizmu na różne obszary życia małżonków/partnerów⁸. W przytoczonych wyżej wynikach badań, których uczestnikami są rodziny osób z problemem uzależnienia od alkoholu, trudno

Sobolewska, *W poszukiwaniu koncepcji współzależnienia*, „Świat Problemów” 1996, 1-2; A. Wobiz, *Współzależnienie w rodzinie alkoholowej. Czym to się je i jak się tym nie udławić?*, Wydawnictwo Akuracik, Warszawa 2001; J. Majchrzyk-Mikuła, *Konsekwencje związku z osobą uzależnioną od alkoholu: współzależnienie*, PARPA, Warszawa 2006; J.J. Carroll, B.E. Robinson, C. Flowers, *Marital Estrangement, Positive Feelings Toward Partners, and Locus of Control: Female Counselors Married to Alcohol-Abusing and Non-Alcohol-Abusing Spouses*, “Journal of Addictions & Offender Counseling” 2002, 23(1); I. Naved, A. Mehfooz, R. Chanchal, *Marital adjustment, stress, and mental health of wives of alcoholics and non-alcoholics*, “Indian Journal of Health and Wellbeing” 2015, 6(1); A. Margasiński, *Rodzina alkoholowa z uzależnionym w leczeniu*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010; A. Margasiński, *Rodziny alkoholowe w leczeniu w świetle Modelu Kołowego Systemów Mażeńskich i Rodzinnych*, w: *Rodzina w ujęciu systemowym. Teoria i badania*, red. A. Margasiński, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 2015; J.A. Fuller, R.M. Warner, *Family stressors as predictors of codependency*, “Genetic Social and General Psychology Monographs” 2000, 126(1).

⁸ Zob. I. Namysłowska, B.T. Woronowicz, M. Bogulas, A. Beauvale, *Assessment of family relations by persons dependent on alcohol and their spouses*, “Alkoholizm i Narkomania” 2004, 17(3-4); K.E. Leonard, *Alcohol and intimate partner violence: when can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence?*, “Addiction” 2005, 100(4); M.P. Marshal, *For better or for worse? The effects of alcohol use on marital functioning*, “Clinical Psychology Review” 2003, 23(7); K.E. Leonard, R.D. Eiden, *Marital and family processes in the context of alcohol use and alcohol disorders*, “Annual Review of Clinical Psychology”, 2007, 3; D.L. Snow, S.C. Swan, D.C. Tate, *The role of coping and problem drinking in men’s abuse of female partners: Test of a path model*, “Violence and Victims” 2006, 21(3); C. Hudson, K.C. Kirby, N.T. Clements, C.E. Nick, L.A. Benishek, *Social Adjustment of Women with and without a Substance-Abusing Partner*, “Journal of Psychoactive Drugs” 2014, 46(2); D.A. Dawson, B.F. Grant, S.P. Chou, F.S. Stinson, *The impact of partner alcohol problems on women’s physical and mental health*, “Journal of Studies on Alcohol and Drugs” 2007, 68(1); K. Lee, B. Kirsh, *An occupational journey: Narratives of two women who divorced a spouse with alcoholism*, “Journal of Occupational Science” 2016, 13(2-3); E. Peled, I. Sacks, *The Self-Perception of Women who Live with an Alcoholic Partner: Dialoging with Deviance, Strength, and Self-Fulfillment*, “Family Relations” 2008, 57(3); R.M. Asher, *Women with alcoholic husbands: Ambivalence and the trap of codependency*, University of North Carolina Press 2018; M.J. Berg, D. Kremelberg, P. Dwivedi, S. Verma, J.J. Schensul, K. Gupta, D. Chandran, S.K. Singh, *The effects of husband’s alcohol consumption on married women in three low-income areas of Greater Mumbai*, “AIDS and Behavior” 2010, 14(1); A. Gupta, B. Priya, J. Williams, M. Sharma, R. Gupta, D.K. Jha, S. Ebrahim, P.K. Dhillon, *Intra-household evaluations of*

wyodrębnić i wskazać specyficzne problemy będące udziałem jedynie rodziców dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu. Zazwyczaj wnioski z tychże badań dotyczą ogółu krewnych osób uzależnionych.

Naukowcy wiele uwagi poświęcają problematyce więzi rodzinnych, jednakże pojęcie to, jak dotąd, nie zostało zdefiniowane jednoznaczny i precyzyjny sposób⁹. Wiąż rodzinna stanowi szczególny rodzaj więzi społecznej, opartej na dwóch różnych podstawach: subiektywnej oraz obiektywnej. Subiektywna oznacza świadomość łączności z innymi członkami rodziny oraz poczucie przynależności do danej rodziny. Natomiast obiektywna oparta jest na czynnikach działających na rzecz trwałości rodziny, np. prawnych, obyczajowych, społecznych, religijnych itp.¹⁰. Danuta Walczak-Duraj¹¹ definiuje więzi rodzinne jako więzi osobiste, intymne, indywidualne o trwałym charakterze, w których występuje więź całkowita, zarówno formalna jak i nieformalna. Z kolei Stephen J. Bahr i in.¹² opisują więź rodzinną jako poczucie bliskości i intymności, odzwierciedlające się w komunikacji, zaangażowaniu i wspólnych aktywnościach. Natomiast Urszula Gałęska wskazuje na wieloaspektowe opisywanie więzi rodzinnej jako „zespołu zależności bezpośrednich i pośrednich, wynikających zarówno z realizowanych ról rodzinnych, jak i zadań w ramach wypełnianych przez rodzinę określonych funkcji”¹³.

Przyjmuje się, że więź rodzinna stanowi komponent scalający codzienne życie rodziny, co wyraża się we wzajemności wszystkich jej członków, na którą składa się: zrozumienie, zaangażowanie, rodzinna solidarność oraz przestrzeganie określonych norm prawnych, moralnych i obyczajowych. Uwidacznia się to w poczuciu odpowiedzialności za los rodziny oraz gotowości do rezygnacji z własnych spraw dla dobra pozostałych jej członków. Można zatem przyjąć za Andrzejem Łuczyńskim, że „więź rodzinna jest nie tylko elementem emocjonalnym, ale przede

alcohol abuse in men with depression and suicide in women: a cross-sectional community-based study in Chennai, India, “BMC Public Health” 2015, 15(1).

⁹ U. Gałęska, *Przeobrażenia więzi rodzinno-społecznych w rodzinie w XXI wieku*, „Wychowanie w Rodzinie” 2015, t. XI, nr 1, s. 27.

¹⁰ Zob. L. Dyczewski, *Więź rodzinna a media elektroniczne*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” 2005, zeszyt 1, s. 225-226; J. Brągiel, S. Kawula, *Więzi społeczne w rodzinie*, w: *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, Toruń 2009, s. 115-116.

¹¹ D. Walczak-Duraj, *Podstawy współczesnej socjologii*, Wydawnictwo Omega-Praxis, Pabianice 2006, s. 98-99.

¹² S.J. Bahr, A.C. Marcos, S.L. Maughan, *Family, educational and peer influences on the alcohol use of female and male adolescents*, “Journal of Studies on Alcohol” 1995, nr 56, s. 459.

¹³ U. Gałęska, *Przeobrażenia więzi ... dz. cyt.*, s. 31.

wszystkim niezastąpionym fundamentem rozwoju osobowego człowieka”¹⁴. Jak podkreśla Sławomir Cudak¹⁵ więzi emocjonalne funkcjonujące w rodzinie stanowią determinanty atmosfery życia domowego, stosunków społecznych w środowisku rodzinnym, udzielania sobie wzajemnego wsparcia w trudnych sytuacjach, a nawet wyzwalają pozytywne postawy rodzicielskie.

Więzi rodzinne stanowią dość złożony i trudny do zbadania obszar funkcjonowania rodziny z problemem alkoholowym. Choć termin ten sugeruje, że problem alkoholowy dotyczy całej rodziny, nie oznacza to, że każdy z jej członków pije. Zachowania związane z nadużywaniem alkoholu odgrywają istotną rolę w morfogenetycznych i morfostatycznych mechanizmach funkcjonowania takiego systemu rodzinnego, nawet jeśli tylko jeden jego członek jest osobą uzależnioną¹⁶. Ważnym aspektem funkcjonowania rodziny z problemem jest występujący w nich deficyt więzi oraz wymiany ze środowiskiem pozarodzinnym, który zdaniem Wandy Sztander stanowi jedną z rozpoznawalnych cech takiej rodziny. Autorka ponadto wyróżniła¹⁷: deficyt wzajemności, deficyt komunikacji, deficyt autonomii oraz deficyt tożsamości.

Deficyt więzi i wymiany ze środowiskiem pozarodzinnym wyraża się izolacją członków rodziny od świata zewnętrznego. Najczęściej powodowane jest to przeżywaniem wstydu, piętna rodziny gorszej bądź nerwowego bronienia się przed taką etykietą. Rodzina z problemem alkoholowym niejednokrotnie izoluje się od świata zewnętrznego ograniczając swoje funkcjonowanie w relacjach społeczno-towarzyskich. W miarę narastania problemu alkoholowego wzrasta stopień izolacji rodziny pogłębiając tym samym dysfunkcję całego systemu. Bardzo często izolacji tej towarzyszy ograniczone zaufanie do innych osób i głębokie doświadczenie wstydu. Rodzina z problemem alkoholowym to samotna rodzina tworzona przez samotne osoby¹⁸. Jak zauważyła Ewa Włodarczyk¹⁹ to osamotnienie potęguje „izolowanie się, zamykanie w ścisłym obrębie rodziny, czynione dla ochrony „rodzinnego sekretu”, czego kolejną konsekwencją jest powierzchowny i konwen-

¹⁴ Zob. A. Łuczyński, *Więź rodzinna a rozwój osobowy człowieka*, w: *Wartość i dobro rodziny*, red. J. Jęczeń, M. Z. Stepulak, Lublin 2011, s. 426-427.

¹⁵ S. Cudak, *Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci*, „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2012, nr 2(4), s. 31.

¹⁶ A. Margasiński, 2010, s. 58.

¹⁷ W. Sztander, *Poza kontrolą*, Wydawnictwo Zielone Drzewo-Institut Psychologii Zdrowia, Warszawa 1994, s. 29-30.

¹⁸ Dz. cyt., s. 30.

¹⁹ Zob. E. Włodarczyk, *Konsekwencje wychowywania się w rodzinie z problemem alkoholowym – bagaż na całe życie*, „Seminare” 2016, t.37, nr 2, s. 46.

cyjonalny charakter kontaktów z osobami spoza niej”. Warto podkreślić, że emocje przeżywane w kontekście okoliczności związanych z nadużywaniem alkoholu, niejednokrotnie są umniejszane, zamrażane bądź wypierane, co powoduje, że członków rodziny z problemem alkoholowym charakteryzuje chód emocjonalny i ograniczona zdolność do odczuwania uczuć wyższych. Zaburzenia w funkcjonowaniu emocjonalnym przekładają się na zaburzenia w funkcjonowaniu społecznym, co powoduje, że inne relacje zawierane przez te osoby, można określić jako powierzchowne, zabarwione lękiem, niepewnością, niepokojem i brakiem poczucia bezpieczeństwa.

Ponadto więzi pomiędzy członkami rodziny alkoholowej naznaczone są brakiem wzajemności, szczególnie takiej którą możemy opisać jako naprzemienne dawanie sobie uwagi, oparcia co w konsekwencji prowadzi do poczucia krzywdy, utraty zaufania do ludzi czy poczucia bezwartościowości²⁰. Podkreśla się również fakt, że silna więź rodzinna stanowi czynnik chroniący przed zachowaniami ryzykownymi, w tym przed ryzykownym spożywaniem alkoholu²¹.

Postępowanie badawcze

Celem badań było wskazanie i opisanie emocji doświadczanych i odczuwanych przez rodziców dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu. Postępowanie badawcze usytuowano w strategii jakościowej z zastosowaniem paradygmatu interpretatywnego²². Główny problem badawczy sformułowano w postaci pytania: Jakie emocje wynikające z uzależnienia od alkoholu dorosłych dzieci odczuwają ich rodzice. Ustalono również problemy szczegółowe wynikające z problemu głównego:

1. Jakie znaczenie doświadczanym emocjom nadają rodzice dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu?
2. W jaki sposób emocje doświadczane przez rodziców oddziałują na ich więzi z uzależnionymi od alkoholu dziećmi?

W badaniach wykorzystano metodę indywidualnych przypadków, technikę zaś stanowił wywiad. Badanie przeprowadzono w formie wywiadu swobodnego, niestandardyzowanego i nieustrukturyzowanego z elementami wywiadu

²⁰ Dz. cyt., s. 46.

²¹ N.J. Bell, L.F. Forthun, S.W. Sun, *Attachment, adolescent competencies, and substance use: developmental considerations in the study of risk behaviors*, “Substance Use and Misuse” 2000, 35, s. 1178.

²² K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2011, s. 310-311.

narracyjnego²³. Ten rodzaj wywiadu wymaga od badacza interakcji z rozmówcą, werbalnych i niewerbalnych reakcji na słowa mówiącego, zachęcania do dzielenia się doświadczeniami i emocjami. Natomiast Kaja Kaźmierska zwraca uwagę na konieczność zdobycia zaufania narratora oraz stworzenie takiego klimatu, który będzie sprawiał wrażenie prowadzenia „zwykłej rozmowy”²⁴. Jednakże jak podkreślał Steinar Kvale²⁵ podobieństwo wywiadu badawczego do codziennej konwersacji mogłoby błędnie sugerować, że metoda ta jest bezproblemowa i przystępna. Autor zwraca uwagę, że wywiad jakościowy umożliwia badanie sposobu w jaki jednostki doświadczają i postrzegają swój świat²⁶. Natomiast wywiad narracyjny oscyluje wokół konkretnych elementów biografii rozmówcy²⁷, zaś istotę narracji stanowi zaoferowanie człowiekowi szansy opowiedzenia własnej historii w sposób przez niego preferowany, przy użyciu jego własnego stylu, własnej formy i własnych środków przekazu²⁸.

Osoby badane zostały powiadomione o celach, przedmiocie i charakterze badań. Analiza materiału badawczego dokonana przez autorkę w niniejszym artykule stanowi prezentację fragmentu zrealizowanych badań²⁹. W badaniach dotychczas

²³ S. Gudkova, *Wywiad w badaniach jakościowych*, w: *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, red. D. Jemielniak, t. 2, Warszawa 2012, s. 115-116.

²⁴ K. Kaźmierska, *Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych*, „Przegląd Socjologiczny” 2004, t. 53/1, s.75.

²⁵ S. Kvale, *Prowadzenie wywiadów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 37.

²⁶ Dz. cyt., s. 39.

²⁷ S.E. Chase, *Wywiad narracyjny. Wielość perspektyw, podejść, głosów*, w: *Metody badań jakościowych*, t. 2, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 16.

²⁸ R. Atkinson, *The Life Story Interview*, Sage Publications, Thousand Oaks 1998, s. 8-9.

²⁹ Badania prowadzone przez zespół Pracowni Pedagogiki Specjalnej na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego w ramach projektu naukowego pn. „Rodzina w systemie wsparcia społecznego i pomocy osobom z problemem alkoholowym. Badania biograficzne z udziałem rodziców (dorosłych) dzieci uzależnionych od alkoholu”. Projekt realizowany jest jako zadanie: „Wspieranie badań naukowych w obszarze problemów wynikających z używania alkoholu”. Projekt ten realizowany jest ze środków Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych w ramach Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020. Zasadniczym celem projektu jest swoisty proces „stawiania się” rodzicem (dorosłego) dziecka z problemem uzależnienia od alkoholu, tzn. wchodzenia w określoną rolę społeczną (oczekiwania społeczne, kulturowe powinności, nakazy i normy wynikające z więzów rodzinnych).

uczestniczyło dwudziestu rodziców dorosłych osób uzależnionych od alkoholu. Zgodnie z procedurą teorii ugruntowanej³⁰ proces realizacji i analizy badań przebiega w sposób równoległy. Metodologia teorii ugruntowanej (MTU) zakłada, iż teoria wylania się w trakcie systematycznie prowadzonych badań terenowych w wyniku analizy danych empirycznych, bezpośrednio odnoszących się do obserwowanego fragmentu rzeczywistości społecznej³¹. Jak podkreślają badacze – Jakub Niedbalski oraz Izabela Ślęzak – „gromadzenie danych empirycznych odbywa się w przypadku stosowania MTU nie stadialnie, fazowo, lecz naprzemiennie z prowadzoną równoległą analizą i interpretacją³²”. Na potrzeby niniejszej publikacji wybrano sześć osób, pięć matek i jednego ojca. Niniejszy wybór podyktowany był faktem, iż podczas analizowania zebranego materiału empirycznego przez zespół badawczy, wątek emocji (wzmacniających i/lub osłabiających więzi rodzinne) w sposób szczególnie ujawnił się w sześciu omawianych tu wywiadach.

Badanie zostało przeprowadzone indywidualnie z każdym rodzicem. Aby zagwarantować im jak największy komfort psychiczny oraz poczucie bezpieczeństwa, każda z badanych osób otrzymała prawo do wskazania miejsca, w którym czułaby się na tyle swobodnie, aby mogła udzielić wywiadu i swobodnie opisywać swoje przeżycia. Badani rodzice wyrazili zgodę na nagranie wywiadu, jego transkrypcję oraz wykorzystanie materiałów badawczych do celów naukowych, z zachowaniem anonimowości danych. Czas trwania badania zależał od specyfiki wywiadu z daną osobą i wynosił ok. 60-110 minut.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę badanych osób:

- rodzic Dorosłego Alkoholika 1 (RDA1) – Matka, syn z problemem uzależnienia od alkoholu, rozbita rodzina prokreacji, powrócił do matki, zamieszkują duże miasto;
- rodzic Dorosłego Alkoholika 2 (RDA2) – Matka, córka z problemem uzależnienia od alkoholu, córka mieszka z mężem – również alkoholikiem, zamieszkują duże miasto;
- rodzic Dorosłego Alkoholika 3 (RDA3) – Ojciec, syn z problemem uzależnienia od alkoholu (*wysokofunkcjonujący alkoholik*), mieszka osobno z rodziną prokreacji w dużym mieście;

³⁰ K. Konecki, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 26.

³¹ Dz. cyt., s.26

³² J. Niedbalski, I. Ślęzak, *Analiza danych jakościowych przy użyciu programu NVivo a zastosowanie procedur metodologii teorii ugruntowanej*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2012, t. 8, nr 1, s. 131.

- rodzic Dorosłego Alkoholika 4 (RDA4) – Matka, syn z problemem uzależnienia od alkoholu, mieszka z rodziną prokreacji oraz z matką na wsi;
- Rodzic Dorosłego Alkoholika 5 (RDA5) - Matka, córka z problemem uzależnienia od alkoholu, zamieszkują duże miasto;
- rodzic Dorosłego Alkoholika 6 (RDA6) - Matka, syn z problemem uzależnienia od alkoholu i narkotyków/dopalaczy, pierwszy mąż również z z problemem uzależnienia od alkoholu (doświadczenie znęcania, biedy), drugi mąż - z problemem uzależnienia od alkoholu (*wysokofunkcjonujący alkoholik*), mieszkają wspólnie w małym mieście;

Analiza badań własnych

Jednym z istotnych źródeł emocji doświadczanych przez badanych rodziców dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu jest silne poczucie winy, które uzewnętrznia się w następującym myśleniu:

- RDA 2 – „ja błąd może zrobiłam w wychowaniu, bo moją córkę to nie ja wychowałam, moi rodzice. I oni ją bardzo rozpieszczali, bo bardzo ją kochali (...) sobie zarzucam, że za mało z nią rozmawiałam w życiu. Nigdy nie miałam czasu, bo i dyżury, i dodatkowe dyżury brałam w szpitalu, żeby wszystko mieć, i może chęć, wie Pani, tego zarobku, tych pieniędzy, te relacje nie były za dobre między mną a moją córką...”
- RDA 4 – „może jakbym..., byśmy wcześniej zauważyli to... On był zam..., ale on był dziwny, zamknięty w sobie”
- RDA 6- „cały czas obwiniam siebie... że zrobiłam coś źle, nie zauważyłam...nie dopilnowałam... czegoś mu nie dałam...że miał trudno...jaki ja błąd popełniłam w wychowaniu...”

Badani rodzice przypisują sobie odpowiedzialność za alkoholizm swojego dziecka i jego konsekwencje, natomiast poprzez ciągłe obwinianie się zamykają się w kręgu frustracji, złości, żalu i rozczarowania. Badani rodzice w otwarty sposób przypisują sobie popełnienie błędów wychowawczych, w których upatrują główną przyczynę problemu alkoholowego swojego dorosłego dziecka. Błędy te dotyczą przed wszystkim relacji rodziców z dziećmi, nadopiekuńczości czy braku czasu dla nich. Warto pamiętać o tym, że poczucie winy pojawia się jako efekt złożonych procesów poznawczych dotyczących Ja³³, a szczególnie utrwalić się może u tych rodziców, którzy cechują się niską samooceną. Dla poczucia winy

³³ W. Łosiak, *Psychologia emocji*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 61.

charakterystyczna jest tendencja do naprawienia szkody i krzywdy. Ujawnia się to w narracji kolejnych matek:

- RDA 2 - „ja robię wszystko, żeby oni mieli co jeść, że byliby ubrani, żeby, wie Pani, jakoś jako ludzie wyglądali dobrze (...) ja płacę wszystkie świadczenia ja, oni żadnych. Ja płacę prąd, ja płacę wodę, (...) opał zimą. Wszystko ja, oni nie mają żadnych płatności. Podatek za dom ja płacę i..., no wszyściuteńko”.

Jedna z badanych matek otwarcie przyznała, że poprzez ciągłe doświadczanie poczucia winy i próbę rekompensowania synowi tzw. trudnego dzieciństwa, tak naprawdę eskalował jego problem z alkoholem:

- RDA 6 - „cały czas ja czułam się winna, że gdzieś tam nie miał normalnego tak jakby dzieciństwa, no nie. I przez to może tak starałam się mu cały czas pomagać, no też dlatego, bo chciałam, ale też dlatego, też z poczucia winy, może bardziej niż powinnam, ten taki instynkt opiekuńczy, w sensie takim, że, no może nie... Ta moja pomoc mu szkodziła czasami, ja myślałam, że właśnie, że przez pryzmat tego poczucia winy pomagam mu... wspierałam go, że mu... cały czas gdzieś tam, jak był na tej terapii, cały czas jakieś pieniądze podsyłałam, że cały czas starałam się mu wszystko ułatwić i to też właśnie, to był błąd...”

Jednakże jak podkreśla Ewa Trębińska-Szumigraj³⁴, dzięki doświadczeniu „błędów przeszłości” badane przez nią matki narkomanów mogły w sposób refleksyjny przyjrzeć się swojemu życiu, a następnie zmienić pewne aspekty i zaakceptować to, czego w ich opinii nie da się zmienić.

Rozżalenie i rozczarowanie stanowią kolejne wyłonione emocje, doświadczane przez badanych rodziców.

- RDA 1 – „jeszcze, jeszcze obiecał, że się już więcej nie napije, a później pijany przyszedł... No szkoda, bo co mu było. Ładne samochody miał dwa przecież, bo jeden miał w leasingu, drugi, obydwa nówki. I wyjeżdżali sobie, i tu, i tam, i tu... jak on by nie pił, to oni jeszcze by się zeszli”.
- RDA 2 – „czuję ogromny żal bo ja mogę liczyć tylko na siebie, ja nie mogę liczyć ani na córkę, ani na zięcia absolutnie. Absolutnie nie mogę na nich liczyć”.
- RDA 5- „no to widać, widać, bo to już widać, że to już jest osoba, która yyy jest uzależniona od alkoholu, No że, no, no, no co mogę czuć, no żal tylko i nic więcej...”

³⁴ E. Trębińska-Szumigraj, *Współuzależnienie matek narkomanów*, GWP, Gdańsk 2010, s. 175.

Przeżywany przez rodziców żal w bezpośredni sposób przyczyniał się do popełniania przez nich błędów powinności³⁵, czyli doświadczania poczucia nieszczęścia wynikającego z nieumiejętności oddzielenia tego co jest, od tego co być powinno. Energia, którą rodzice przeznaczają na ciągłe myślenie i rozpamiętywanie mogłaby być spożytkowana na dokonywanie pożądaných zmian.

Tymczasem ciągłe pielęgnowanie w sobie żalu może prowadzić do powstrzymywania się przed zmianą obecnych niezadowolających okoliczności i w konsekwencji rodzice ci doświadczają bezsilności i rezygnacji:

- RDA 1 – „Taki, co chce pić to podobno nic nie da. .. Ja tu nic nie zdziałam...”
- RDA 2 – „Już po prostu, wie Pani, mam dosyć. Jestem już zmęczona życiem...to przecież ja nie mogę jej przymusić, żeby poszła na AA. To jest dorosły człowiek (...) największą moją trudnością jest to że nią mam na nią wpływ...żadnego... wielki wpływ ma jej mąż na nią... a ja nie mam żadnego i dlatego już dałam sobie święty spokój, bo ja już nic nie zrobię...”
- RDA 3 – „co ja mogę zrobić, no co ja mogę zrobić?? No ale [westchnienie] nie ma siły na, na alkohol, nie ma...”

Warto podkreślić, że adaptacja do sytuacji, na którą ma się ograniczony wpływ, bądź której nie można zmienić, nie musi wiązać się z biernością. Jak wskazuje Ewa Trębińska-Szumigraj³⁶ taka postawa może stanowić strategię ochraniającą dla rodzica i w konsekwencji pomagać mu w codziennym funkcjonowaniu i radzeniu sobie z emocjami.

U jednej z narratorek bezsilność i rezygnacja łączy się z przeżywaniem głębokiego smutku, któremu towarzyszy płacz. Matka przeczuwa, że może stracić córkę:

- RDA 5 – „nie mogę sobie poradzić, żeby ona poszła w ogóle do..., na leczenie, nie mogę sobie poradzić, żeby nawet leki jakieś brać, czy coś,... a nic nie mogę zrobić, Ja teraz jestem bez..., bezradna, nie wiem, co dalej robić... Nic się na to nie, nie poradzi, trudno, co będzie...”

Jak zauważyła Sharon Wegscheider-Cruse uzmysłowienie sobie własnej bezsilności wobec uzależnienia dziecka i przyznanie się do niej stanowi pierwszy poważny krok w kierunku zmiany³⁷.

Kolejną emocję manifestującą się w przeprowadzonych wywiadach stanowi lęk, niepokój, przede wszystkim o zdrowie i życie dziecka. Lęk jest emocją pojawiającą się w odpowiedzi nie na to co już się zdarzyło, ale w związku z oczekiwaniem

³⁵ Zob. R.B. Adler, L.B. Rosenfeld, R.F. Proctor II, *Relacje interpersonalne*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2014, s. 245.

³⁶ E. Trębińska-Szumigraj, *Współuzależnienie matek narkomanów*, dz. cyt. s. 180.

³⁷ S. Wegscheider-Cruse, *Nowa szansa. Nadzieja dla rodziny alkoholowej*, Instytut Psychologii Zdrowia PTP, Warszawa 2000, s. 99.

tego, co może nastąpić³⁸. Szczególnie widoczne są w przypadku rodziców osób dorosłych uzależnionych od alkoholu, kiedy to rodzice nie mają już prawnych możliwości działania i są one znacznie ograniczone:

- RDA 1 – „jak syn się upije, to on śpi za drzwiami, to ja nie śpię, bo człowiek się denerwuje. Sama Pani wie jak to jest z..., z dzieckiem. Mówię, Boże, jak mnie braknie, to on to samo będzie miał, bo kto go przyjmie?”
- RDA 2 – „córka nawet rok potrafi nie pić, a potem wpada w taki dołek i pije na przykład wtedy tydzień czasu i wtedy są straszne awantury; to jest dla mnie wtedy tragedia, bo ja się boję życie, bo ona wtedy w ogóle nie je, tragicznie wygląda...martwię się przede wszystkim o córkę, było nie było, to jest moje dziecko”
- RDA 3 – „martwię się, bo bo wiem, że że to jest, to jest choroba śmiertelna, no. I, i jeżeli on, on powiedzmy, wiem, że, że on pije, że mu się to rzadko zdarza, ale jest jednak. I obawiam się, że, że przyjdzie taki moment, że nie potrafi zaprzestać i...”
- RDA 5 – „boję się o jej życie... no bo to wiadomo, że to zbliża ku temu najgorszemu, no ale, no co ja mogę zrobić? Nie ma, nie ma... Jak ona nie chce się leczyć..., jak ona nie chce tam iść, no to, no to co, no nie da rady, nie weźmie ją się na sznurek czy coś i się zaprowadzi, bo to nie jest małe dziecko, że się powie, chodź, bo musisz iść się leczyć...”
- RDA 6 – „(...) czy on tam gdzieś nie zginie, tak, czy coś mu się nie stanie, że tak powiem, no nie wiem, ktoś go nie, gdzieś tam nie pobije, nie zabije, nie wiem, nie wiadomo gdzie on wyląduje...”

Lęk jest dominującą negatywną emocją odczuwaną i doświadczaną przez badanych rodziców. Emocja ta przejawia się w konieczności kontrolowania siebie i innych, przy jednoczesnej obawie przed odsłonięciem się, odrzuceniem i samotnością³⁹. Niejednokrotnie zdarza się, że lęk ten prowadzi do uruchamiania się mechanizmów obronnych, takich jak np. minimalizowanie: „jak wypije jedno piwko to przecież nic się nie stanie, nie...?”(RD3A), „pił sobie od czasu do czasu” (RDA1) czy racjonalizacja „No mówię, że n..., niejednego wojsko popsuło, w wojsku na uczyć się pić...(...) no ale to wszystko jest wina kolegów, niestety...(RDA1), „gdyby nie on to ona by nie piła (...) na pewno by nie piła gdyby miała innego męża”(RDA 2).

³⁸ W. Łosiak, *Psychologia emocji*, dz. cyt., s. 53.

³⁹ Zob. S. Wegcheider-Cruse, *Nowa szansa. Nadzieja dla rodziny alkoholowej*, dz. cyt., s. 242.

Mechanizmy te mają za zadanie zmniejszyć przeżywany uraz, ale jak to zauważył Piotr Bakula⁴⁰, są one dużo silniejsze niż w przypadku uzależnionego męża czy partnera i wymagają od osób niosących pomoc tym rodzicom przede wszystkim zrozumienia tego, co dzieje się z rodzicem, który nagle dowiaduje się, że jego dziecko jest uzależnione. W rodzinach z problemem alkoholowym mechanizmy obronne są silnie rozwinięte, sztywne i kompulsywne⁴¹.

Kolejną emocją, która wybrzmiała w wywiadach z rodzicami dorosłych osób uzależnionych od alkoholu jest wstyd, związany ze społecznym odbiorem ich jako rodziców. Wstyd pojawia się również wtedy, gdy nie udaje nam się żyć w zgodzie z własnymi ideałami. Zdaniem Sharon Wegscheider-Cruse kiedy mąż jest uzależniony od alkoholu, to w opinii społecznej on za to odpowiada, kiedy to dziecko jest uzależnione, opinia społeczna obwinia rodziców⁴². Badani rodzice starają się ukryć problem uzależnienia u swojego dziecka, który staje się swoistym sekretem.

- RDA 2 – „to jest dla mnie bardzo krępujące. [pauza] Ja nie mam się czym chwalić i ja nigdy nikogo nie proszę jak jest tak źle”
- RDA 5 – „sąsiedzi wiedzą że córka pije przecież, że balangi są w domu, że to, no to przecież wiedzą, ale ja tam nie chodzę, bo po prostu mi wstyd”.

Badani rodzice odczuwają wstyd głównie w kontaktach z sąsiadami, bądź z innymi osobami, z którymi nie pozostają w bardzo bliskich relacjach. Barnaba Danieluk⁴³ podkreśla, że związane jest to „z większymi troskami autoprezentacyjnymi i nasiloną kontrolą własnego zachowania”. Dla jednej z matek wstyd, który początkowo odczuwała w związku z uzależnieniem od alkoholu jej syna, stał się swoistym podłożem do otrzymywania przez nią gratyfikacji w postaci współczucia ze strony innych:

- RDA 1 – „Na początku może człowiek..., trochę się wstydziałam, nie? A sąsiedzi...No jak, jak tak zacz..., jak z..., jak tu przyszedł i zaczął pić, nie? No a później jak te awantury już zaczął robić to..., no to już wszyscy wiedzieli... i wszyscy mi współczują...”

Rodzice dorosłych dzieci uzależnionych od alkoholu doświadczają również emocji i stanów uczuciowych dzięki którym umacnia się ich więź z dziećmi. Uzależnienie od alkoholu własnego dziecka w dużej mierze stanowi doświadczenie

⁴⁰ P. Bakula, *Rodzice uzależnionego dziecka*, „Świat problemów” 2004, nr 7-8, s. 34.

⁴¹ S. Wegscheider-Cruse, *Nowa szansa...*, dz. cyt., s. 53.

⁴² Dz. cyt., s. 98.

⁴³ B. Danieluk, *Czy wstyd i poczucie winy to różne emocje?*, w: *Blżej emocji*, red. A. Błachnio, A. Gózik, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 17.

graniczne dla rodziców. Natomiast nadzieja jest tym, co pozwala człowiekowi przejść przez doświadczenie graniczne⁴⁴.

- RDA 1 – „to jest ciężka choroba, no ale chorobę można leczyć, nie, każdą jedną. Trzeba być dobrej myśli. Oby tak było. Chciałabym bardzo...”
- RDA 2 – „zawsze błagam Boga, żeby ona z tego wyszła, żeby wreszcie się otrząsnęła... mam taką nadzieję”
- RDA 3 – „Mam nadzieję, że, że to, że, że będzie dobrze, no.”
- RDA 4 – „No i mam nadzieję, że, że nie będzie pił, zresztą cała rodzina... że on nie będzie, bo on jest za ambitny. Taki ambitny jest naprawdę, że do czegoś chce dążyć. No a zwłaszcza, że kocha tą córkę swoją, świata nie widzi”.

Nadzieja może być traktowana zarówno jako rodzaj emocji, jak i sposób myślenia na własny temat⁴⁵. W ujęciu Charlesa R. Snydera, nadzieja to pozytywny stan motywacyjny, oparty na powiązanych ze sobą przekonaniach o silnej woli oraz zdolności do znajdowania rozwiązań oraz dróg do osiągnięcia celu⁴⁶. Nadzieja umacnia ich więź z uzależnionym dzieckiem, odzwierciedla wiarę rodziców w to, że ich dziecko zaprzestanie picia oraz ich ciągłą „walkę” o lepsze funkcjonowanie ich dzieci.

Jak zaznacza Sylwia Badora: „miłość rodzicielska to fenomen, który dla większości z nas jest tak oczywisty, że nie próbujemy nawet poddawać go dyskusji”⁴⁷. Miłość jest zjawiskiem niezwykle złożonym, ale też zaliczyć je możemy do fundamentalnych przeżyć ludzkich. W przeprowadzonych wywiadach miłość jawi się jako konstelacja przeróżnych emocji i doświadczeń, a także prób niesienia pomocy uzależnionemu od alkoholu dziecku podejmowanych przez rodziców:

- RDA 2 – „A dziecko jakie by nie było to się je kocha, przynajmniej dobra matka. Dlatego bardzo to przeżywam... Ja natomiast lecę, pomagam, bo to jest moje dziecko. Logiczne, prawda, że nie zostawię jej bez pomocy”.
- RDA 3 – „jeżeli nawet ktoś będzie miał taki problem, no to przede wszystkim trzeba dobrocią i łagodnością do takiego człowieka pod... podchodzić”

⁴⁴ J. Barcik, *Wierzę Bogu, ufam człowiekowi. Rozmowy z o. Janem Andrzejem Kłoczowskim*, Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze, Poznań 2015, s. 13.

⁴⁵ Zob. M. Łaguna, W. Bąk, *Emocje i przekonania na temat Ja*, w: *Bliżej emocji*, red. A. Błachnio, A. Gózik, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 208.

⁴⁶ C.R. Snyder, *Hope theory: rainbows in the mind*, “Psychological Inquiry” 2002, 13 (4), s. 253.

⁴⁷ S. Badora, *Miłość rodzicielska – reguła czy przypadek?* „Pedagogika rodziny. Family pedagogy” 2011, nr 1 (1), s. 41.

- RDA 6 – „ja go cały czas, całe życie wspierałam, całe życie walczyłam o niego jak lwica, że tak powiem i całe życie gdzieś tam wierzę w niego, i cały czas mu to mówię (...) jest moim synem i zależało mi na tym, żeby gdzieś tam wyszedł z tego wszystkiego (...) ja go odruchowo broniłam, jak taka lwica, co swoje, swoje lwiątko broni, i to było, to był błąd może z jednej strony, ale i tak jakbym drugi raz miała tak, to myślę, że bym nie była w stanie inaczej”.

Pomimo, że rodzicielska miłość poprzez alkoholizm ich dziecka została wystawiona na próbę, to więzi badanych rodziców nacechowane są ciepłem, zaangażowaniem, stałą gotowością do niesienia wsparcia i pomocy ich dzieciom. Jednak jak podkreśla Sharon Wegscheider-Cruse to dzięki uwolnieniu się od negatywnych emocji, które niesie ze sobą uzależnienie dziecka ożywa w rodzicach miłość do niego⁴⁸.

Konkluzje

W omawianych wyżej wywiadach ujawniły się pewne „tropy” analityczne, które chciałabym jeszcze raz podkreślić. Mam głęboką świadomość, że zaprezentowane wyniki badań mogą nie być zaskakujące, szczególnie dla psychoterapeutów czy innych specjalistów-praktyków z zakresu problematyki uzależnień. Jednakże moim celem było wypełnienie luki w piśmiennictwie naukowym. Przedmiot badań stanowi pewną nowość, dotychczas nie miał swojego osobnego miejsca w literaturze naukowej, co podkreślane jest również w jednym z najnowszych artykułów przeglądowych dotyczących rzeczonyj problematyki. Renata Szczepanik i Katarzyna Okólska sygnalizują, iż nawet jeśli ojcowie i matki dorosłych osób uzależnionych od alkoholu stanowią znaczącą część badanych członków rodziny, to wnioski z badań odnoszone są do ogółu populacji krewnych tych osób⁴⁹. Dokonując konkluzji niezwykle istotne wydaje się być podkreślenie, że alkoholizm nie stanowi jedynie indywidualnego problemu osoby od niego uzależnionej, lecz dotyka w swym przykrym następstwie całą rodzinę, nie tylko szczególnie boleśnie współmałżonka czy dzieci, ale również rodziców dorosłej uzależnionej osoby⁵⁰. Wszyscy członkowie rodziny z problemem alkoholowym przeżywają głęboki kryzys więzi i wartości. Zdaniem Beaty Marii Nowak kryzys uwarunkowany jest zarówno czynnikami

⁴⁸ Por. S. Wegscheider-Cruse, *Nowa szansa...*, dz. cyt., s. 99.

⁴⁹ Zob. R. Szczepanik, K. Okólska, *Zapomniani rodzice...*, dz. cyt., s. 273.

⁵⁰ Por. P. Brudek, *Choroba alkoholowa jako czynnik dysfunkcjonalności rodziny*, w: *Rodzina w nurcie współczesnych przemian*, red. D. Krok, P. Landwójtowicz, Redakcja Wydawnictw WTUO, Opole 2010, s. 325.

wzmacniającymi i pobudzającymi jednostkę do działania, jak i czynnikami, które mogą hamować jej aktywność⁵¹. Jeśli jednak kryzys zaczniemy postrzegać jako punkt zwrotny, przełom, członkowie rodziny zaczną dążyć do zmiany zaistniałej sytuacji. Niewątpliwie badani rodzice ponoszą biograficzne koszty związane z uzależnieniem od alkoholu swojego dorosłego dziecka. Manifestują się one poprzez obniżone poczucie własnej wartości rodziców, poczucie winy za alkoholizm swojego dziecka i w efekcie rodzice ci dochodzą do wniosku, że popełnili znaczące błędy wychowawcze. Presja społeczna i niedojrzałość uzależnionego (dorosłego) dziecka powodują, że rodzice ukrywają problem uzależnienia, otaczają dziecko nadmierną troską, wyręczają je z pracy i obowiązków oraz ochraniają przed bolesnymi skutkami jego zachowań, stając się w konsekwencji „wspólnikami”⁵². Pierwotne przyjęcie na siebie odpowiedzialności i uznanie siebie winnym za problem alkoholowy dziecka, poprzez głębszy namysł nad rodzicielstwem, doprowadza rodziców do wniosku, że ich tożsamość nie różni się w istotny sposób od tożsamości innych rodziców. Jak podkreśla Ewa Trębińska-Szumigraj⁵³ przyjęcie podobnej postawy, pozwoliło badanym przez nią matkom dzieci uzależnionych od narkotyków uznać, że są takimi samymi matkami jak inne i uwolnić się od pełnej odpowiedzialności za narkomanię swojego dziecka. Pomimo, że badani rodzice doświadczali rozżalenia, rozczarowania, wstydu, poczucia winy, lęku czy bezsilności, to emocje te, z pozoru negatywne, stały się swoistym punktem zwrotnym i w efekcie umocniły więzi rodziców z ich uzależnionymi dorosłymi dziećmi.

Bibliografia

- Adler, R. B., Rosenfeld, L. B., Proctor II, R. F., *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2014.
- Asher R.M., *Women with alcoholic husbands: Ambivalence and the trap of codependency*. University of North Carolina Press 2018.
- Atkinson R., *The Life Story Interview*, Sage Publications, Thousand Oaks 1998.
- Badora S., *Miłość rodzicielska – reguła czy przypadek?* „Pedagogika rodziny. Family pedagogy”, nr 1 (1)/2011, s. 41-56.

⁵¹ B.M. Nowak, *Rodzina w kryzysie. Studium resocjalizacyjne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 36.

⁵² Por. S. Wegcheider-Cruse, *Nowa szansa...*, dz. cyt., s. 98; M. Ciosek, *Sekretny świat rodziny z problemem alkoholowym*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2010, t. 7, s. 272.

⁵³ E. Trębińska-Szumigraj, *Współzależnienie matek narkomanów*, dz. cyt., s. 172.

- Bahr S. J., Marcos A. C., Maughan S. L., *Family, educational and peer influences on the alcohol use of female and male adolescents*. "Journal of Studies on Alcohol", nr 56(4), (1999), s. 457-469.
- Bakula P., *Rodzice uzależnionego dziecka*, „Świat problemów”, nr 7-8, (2004), s. 34-36.
- Barcik J., *Wierzę Bogu, ufam człowiekowi. Rozmowy z o. Janem Andrzejem Kłoczowskim*, Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze, Poznań 2015.
- Bell N. J., Forthun L. F., Sun S.-W., *Attachment, adolescent competencies, and substance use: developmental considerations in the study of risk behaviors*. "Substance Use and Misuse", 35, (2000), s. 1177-1206.
- Berg M. J., Kremelberg D., Dwivedi P., Verma S., Schensul J. J., Gupta K., Chandran D., Singh S. K. *The effects of husband's alcohol consumption on married women in three low-income areas of Greater Mumbai*, "AIDS and Behavior" 14(1), (2010), s. 126-135.
- Berkowitz A., Perkins H. W., *Personality characteristics of children of alcoholics*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology", 2, (1988), s. 206-209.
- Brağiel J., Kawula S., *Więzi społeczne w rodzinie*, w: S. Kawula, J. Brağiel, A.W. Janke (red.). *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 115-134.
- Brudek P., *Choroba alkoholowa jako czynnik dysfunkcjonalności rodziny*, w: *Rodzina w nurcie współczesnych przemian*, red. D. Krok, P. Landwójtowicz, Redakcja Wydawnictw WTUO, Opole 2010, s. 309-325.
- Brown S. A., Creamer V. A., Stetson B. A., *Adolescent alcohol expectancies in relation to personal and parental drinking patterns*, "Journal of Abnormal Psychology", 96, (1987), s. 117-121.
- Burk J. P., Sher K. J., *The "forgotten children" Revisited: Neglected areas of COA research*, "Clinical Psychology Review", (1988), s. 285-302.
- Carroll J. J., Robinson B. E., Flowers C., *Marital Estrangement, Positive Feelings Toward Partners, and Locus of Control: Female Counselors Married to Alcohol-Abusing and Non-Alcohol-Abusing Spouses*, "Journal of Addictions & Offender Counseling", 23(1), (2002), s. 30-40.
- Casas-Gil M. J., Navarro-Guzman J. I., *School characteristics among children of alcoholic parents*, "Psychological Reports", 90(1), (2002), s. 341-348.
- Ciosek M., *Sekretny świat rodziny z problemem alkoholowym*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, t. 7, (2010), s. 270-282.
- Chase S. E. *Wywiad narracyjny. Wielość perspektyw, podejść, głosów*, tłum. Filip Schmidt, w: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (red.). *Metody badań jakościowych*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 15-55.

- Chodkiewicz J., Wilska A., *Stan zdrowia, wsparcie społeczne i zadowolenie z życia Dorosłych Dzieci Alkoholików (DDA) korzystających z pomocy terapeutycznej*, „Alkoholizm i Narkomania”, tom 21, nr 2, (2008), s. 135-152.
- Cork R. M., *The forgotten children: A study of children with alcoholic parents*. Birmingham: PaperJacks; 1969.
- Cudak S., *Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci*, „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy”, nr 2(4), (2012), s. 31-39.
- Danieluk B., *Czy wstyd i poczucie winy to różne emocje?*, w: *Bliżej emocji*, red. A. Błachnio, A. Gózik, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s.11-19.
- Dawson D. A., Grant B. F., Chou S. P., Stinson F. S., *The impact of partner alcohol problems on women's physical and mental health*, “Journal of Studies on Alcohol and Drugs”, 68(1), (2007), s. 66-75.
- Dubte S. R., Anda R. F., Felitti V. J., Edwards V. J., Croft J. B., *Adverse childhood experiences and personal alcohol abuse as an adult*, “Addictive Behaviors” 27(5), (2002), s. 713-725.
- Dyczewski L., *Więź rodzinna a media elektroniczne*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny”, Rok LXVII, zeszyt 1, (2005), s. 225-226.
- El-Guebaly N., Oxford D. R., *The offspring of alcoholics: A critical review*, “American Journal of Psychiatry”, 134, (1977), s. 357-365.
- Fuller J. A., Warner R. M., *Family stressors as predictors of codependency*, “Genetic Social and General Psychology Monographs”, 126(1), (2000), s. 5-24.
- Gałęska U., *Przeobrażenia więzi rodzinno-społecznych w rodzinie w XXI wieku*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. XI (1/2015), s. 27-41.
- Gąsior K., *Diversifying childhood experiences of Adult Children of Alcoholics*. “Alcoholism and Drug Addiction”, volume 27, issue 4, (2014), p. 289-304.
- Gudkova S., Wywiad w badaniach jakościowych, w: *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, t. 2, red. D. Jemielniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 111-129.
- Gupta A., Priya B., Williams J., Sharma M., Gupta R., Jha D.K., Ebrahim S., Dhillon P. K., *Intra-household evaluations of alcohol abuse in men with depression and suicide in women: a cross-sectional community-based study in Chennai, India*, “BMC Public Health”, 15(1), (2015), s. 636.
- Harter S. L., *Psychosocial adjustment of adult children of alcoholics: a review of the recent empirical literature*, “Clinical Psychology Review”, 20(3), (2000), s. 311-337.
- Hudson C., Kirby K. C., Clements N. T., Nick C. E., Benishek L. A., *Social Adjustment of Women with and without a Substance-Abusing Partner*, “Journal of Psychoactive Drugs”, 46(2), (2014), s. 106-113.

- Hussong A. M., Zucker R. A., Wong M. M., Fitzgerald H. E., Puttler L. I., *Social Competence in Children of Alcoholic Parents over Time*, "Developmental Psychology", 41(5), (2005), s. 747-759.
- Kaźmierska K., *Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych*, „Przegląd Socjologiczny”, t. 53, nr 1, (2004), s. 71-96.
- Konecki K., *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Kvale S. *Prowadzenie wywiadów*, tłum. Agata Dziuban, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Lee K., Kirsh B., *An occupational journey: Narratives of two women who divorced a spouse with alcoholism*, "Journal of Occupational Science" 13(2-3), (2016), s. 134-144.
- Leonard K. E., *Alcohol and intimate partner violence: when can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence?*, "Addiction", 100(4), (2005), s. 422-425.
- Leonard K. E., Eiden R. D., *Marital and family processes in the context of alcohol use and alcohol disorders*, "Annual Review of Clinical Psychology", 3, (2007), s. 285-310.
- Łaguna M., Bąk W., *Emocje i przekonania na temat Ja*, w: A. Błachnio, A. Gózik (red.). *Bliżej emocji*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s.205-217.
- Łosiak W., *Psychologia emocji*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Łuczyński A., *Więź rodzinna a rozwój osobowy człowieka*, w: J. Jęczeń, M. Z. Stepulak (red.). *Wartość i dobro rodziny*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 419-430.
- Majchrzyk-Mikuła, J., *Konsekwencje związku z osobą uzależnioną od alkoholu: współuzależnienie*, PARPA, Warszawa 2006.
- Margasiński A., *Rodzina alkoholowa z uzależnionym w leczeniu*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.
- Margasiński A., *Rodziny alkoholowe w leczeniu w świetle Modelu Kołowego Systemów Małżeńskich i Rodzinnych*, w: A. Margasiński (red.). *Rodzina w ujęciu systemowym. Teoria i badania*, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 2015, s. 166-180.
- Marshal M. P., *For better or for worse? The effects of alcohol use on marital functioning*, "Clinical Psychology Review", 23(7), (2003), s. 959-997.
- Mellibruda J., Szczepańska H., *Współuzależnienie i inne problemy psychologiczne żon pacjentów uzależnionych*, Wydawnictwo IPZiT PTP, Warszawa 1989.
- McKenna T., Pickens R., *Alcoholic children of alcoholics*, "Journal of Studies on Alcohol and Drugs", Nov: 42 (11), (1981), s. 1021-1029.

- Namysłowska I., Woronowicz B. T., Bogulas M., Beauvare A., *Assessment of family relations by persons dependent on alcohol and their spouses*, „Alkoholizm i Narkomania”, 17(3-4), (2004), s.173-185.
- Naved I., Mehfooz A., Chanchal R., *Marital adjustment, stress, and mental health of wives of alcoholics and non-alcoholics*, „Indian Journal of Health and Wellbeing”, 6(1), (2015), s. 18- 21.
- Niedbalski J., Ślęzak I., *Analiza danych jakościowych przy użyciu programu NVivo a zastosowanie procedur metodologii teorii ugruntowanej*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 8, nr 1, (2012), s. 126–165.
- Nikodemaska S., *Funkcjonowanie psychospołeczne DDA przed i po terapii*, „Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia” 6(27), (2002), s. 6-10.
- Nowak B. M., *Rodzina w kryzysie. Studium resocjalizacyjne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Osterndorf C. L., Enright R. D., Holter A. C., Klatt J. S., *Treating Adult Children of Alcoholics Through Forgiveness Therapy*, „Alcoholism Treatment Quarterly”, 29(3), (2011), s. 274-292.
- Pasternak A., Schier K., *Doświadczanie własnej cielesności przez kobiety pochodzące z rodzin z problemem alkoholowym*, „Alkoholizm i Narkomania” 26(3), 2013, s. 295-312.
- Peled E., Sacks I., *The Self-Perception of Women who Live with an Alcoholic Partner: Dialoging with Deviance, Strength, and Self-Fulfillment*. „Family Relations”, 57(3), (2008), s. 390-403.
- Roosa M. W., Sandler I. N., Gehring M., Beals J., Cappo L., *The children of alcoholics life-events schedule: A stress scale for children of alcohol abusing parents*, „Journal of Studies on Alcohol”, 49(5), (1988), s. 422-429.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2011.
- Snow, D. L., Sullivan, T. P., Swan, S. C., Tate, D. C., Klein, I., *The role of coping and problem drinking in men's abuse of female partners: Test of a path model*, „Violence and Victims”, 21(3), (2006), 267–285.
- Snyder C. R., *Hope theory: rainbows in the mind*. „Psychological Inquiry”, 13 (4), (2002), s. 249-275.
- Sobolewska Z., *W poszukiwaniu koncepcji współuzależnienia*, „Świat Problemów”, 1-2, (1996), s. 4-10.
- Szczepanik R., Okólska K., *Zapomniani rodzice (dorosłych) dzieci uzależnionych od alkoholu*, „Alkoholizm i narkomania”, 31(4), (2018), s. 243-270.
- Sztander W., *Poza kontrolą*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1994.

- Tinnfalt A., Eriksson Ch., Brunnberg E., *Adolescent Children of Alcoholics on Disclosure, Support, and Assessment of Trustworthy Adults*, "Child and Adolescent Social Work Journal", 28, (1994), s. 133-151.
- Tsirigotis K., Gruszczyński W., *Cechy osobowości dorosłych córek i synów alkoholików (DDA) leczonych w PZP*, „Alkoholizm i Narkomania”, 14(3), (2001), s. 365-373.
- Trębińska-Szumigraj E., *Współzależnienie matek narkomanów*, GWP, Gdańsk 2010.
- Walczak-Duraj D., *Podstawy współczesnej socjologii*, Wydawnictwo Omega-Praxis, Pabianice 2006.
- Wegcheider-Cruse S., *Nowa szansa. Nadzieja dla rodziny alkoholowej*, Instytut Psychologii Zdrowia PTP, Warszawa 2000.
- Windle M., *Stan badań nad dziećmi alkoholików: aktualne koncepcje i problemy*, w: *Badania nad dziećmi alkoholików. Alkohol a zdrowie*, Raport 26, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2000, s. 10-25.
- Wobiz, A., *Współzależnienie w rodzinie alkoholowej. Czym to się je i jak się tym nie udławić?*, Wydawnictwo Akuracik, Warszawa 2001.
- Włodarczyk E., *Konsekwencje wychowywania się w rodzinie z problemem alkoholowym – bagaż na całe życie*, „Seminare”, t. 37, nr 2, (2016), s. 45-57.

Diana Müller-Siekierska: Emotional character of family bonds – the perspective of parents of adult children addicted to alcohol

Summary

Despite the fact that in the Polish scientific and specialist literature the problem of co-dependence and the psychological support system for family members of alcohol addicts is widely described, the emotional function of the family with the alcohol problem from the perspective of adult parents of addicted children is still overlooked. In the available scientific literature, it is difficult to identify and indicate specific problems that only the parents of adult children addicted to alcohol have. Usually the conclusions from these studies concern the general relatives of addicts. This article attempts to answer the questions what emotions are experienced by the parents of an adult child addicted to alcohol, what significance they give to these emotions, and how the emotions experienced by parents affect their bonds with alcohol addicted children. The first part of the article is the theoretical foundation. It discusses the issue of family bonds, with particular emphasis on emotional bonds in the family with the alcohol problem. The second part of the article is an analysis of a fragment of research conducted as part of

the project called „Family in the system of social support and help people with alcohol problems. Biographical research with the participation of parents (adults) of children addicted to alcohol „. The task „Supporting scientific research in the area of problems arising from the use of alcohol”. This project is implemented from the Gambling Risk Fund under the National Health Program for 2016-2020. The article ends with conclusions about the emotions experienced and felt by parents of adult children addicted to alcohol.

Keywords: *bonds in the alcoholic family, emotions in the alcoholic family, parents of adult children addicted to alcohol*